

**ERTAK VOSITASIDA MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA MA'NAViy-
AXLOQiy SIFATLARNI SHAKLLANTIRISH**

Jo'rayeva Muhayyo Abdulla qizi
Mansurova Xulkar Muhammadiyeva
Qashqadaryo pedagogika texnikumi o'qituvchilari

**DEVELOPING SPIRITUAL AND MORAL QUALITIES IN PRESCHOOL-AGED
CHILDREN THROUGH FAIRY TALES**

Jo'rayeva Muhayyo Abdulla qizi
Mansurova Xulkar Muhammadiyeva
Teachers of the Qashqadaryo Pedagogical College

Annotatsiya: *Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalar ma'naviy-axloqiy tarbiyasida ertaklarning o'rni va ahamiyati yoritilgan. Ertaklar bolalarning ezgulik, halollik, mehnatsevarlik, mehr-oqibat, vatanparvarlik kabi fazilatlarini o'zlashtirishida muhim pedagogik vosita hisoblanadi. Tadqiqot davomida ertaklarning bolalar shaxsiyati rivojlanishiga, axloqiy qarashlari shakllanishiga hamda ijtimoiy xulq-atvorining rivojlanishiga ko'rsatadigan ta'siri tahlil qilingan. Shuningdek, maktabgacha ta'lim jarayonida ertaklardan samarali foydalanishning psixologik-pedagogik jihatlari ochib berilgan.*

Kalit so'zlar: *ertak, maktabgacha ta'lim, ma'naviy tarbiya, axloqiy sifatlar, bolalar psixologiyasi, shaxs rivojlanishi, xalq og'zaki ijodi, qadriyatlar, tarbiyaviy faoliyat.*

Abstract: *This article highlights the role and significance of fairy tales in the spiritual and moral education of preschool children. Fairy tales serve as an important pedagogical tool in helping children acquire such virtues as kindness, honesty, diligence, compassion, and patriotism. The study analyzes the impact of fairy tales on children's personality development, the formation of their moral values, and the development of socially appropriate behavior. Furthermore, the psychological and pedagogical aspects of the effective use of fairy tales in preschool education are discussed.*

Keywords: *fairy tale, preschool education, spiritual education, moral qualities, child psychology, personality development, folklore, values, educational activities.*

Bugungi globallashuv va axborot texnologiyalari jadal rivojlanayotgan davrda yosh avlodni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Ayniqsa, maktabgacha yosh davri bolaning shaxs sifatida shakllanishida eng muhim bosqichlardan biri bo'lib, bu davrda unda ma'naviy-axloqiy tasavvurlar, xulq-atvor me'yorlari va ijtimoiy munosabatlarga oid dastlabki qarashlar shakllanadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar atrofdagi voqea-hodisalarni ko'proq obrazlar orqali qabul qiladilar. Shu sababli ertaklar bolalarning dunyoqarashini kengaytirish, yaxshilik va yomonlikni farqlash, insoniy fazilatlarni anglash hamda axloqiy me'yorlarni o'zlashtirishda samarali vosita hisoblanadi.

Ertaklarda ezgulikning g'alabasi, adolatning ustunligi va insoniy fazilatlarning qadrlanishi bolalarning ongiga kuchli ta'sir ko'rsatadi.

O'zbekiston Respublikasida maktabgacha ta'lim tizimini takomillashtirishga qaratilgan islohotlarda ham bolalarni ma'naviy barkamol etib tarbiyalash masalasiga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bu esa ertaklarning tarbiyaviy imkoniyatlarini ilmiy jihatdan o'rganish zaruratini yanada kuchaytiradi.

Ertak xalq og'zaki ijodining eng qadimiy va ommabop janrlaridan biri bo'lib, unda xalqning ko'p asrlik hayotiy tajribasi, ma'naviy qarashlari, urf-odatlar, orzu-intilishlari va axloqiy qadriyatlarini mujassamlashgan.

Har bir xalqning ertaklarida o'sha millatning dunyoqarashi, yaxshilik va yomonlik haqidagi tasavvurlari, insoniy fazilatlar va ijtimoiy munosabatlar aks etadi.

Shu sababli ertaklar nafaqat badiiy-estetik ahamiyatga ega bo'lgan adabiy janr, balki yosh avlodni tarbiyalashda samarali pedagogik vosita sifatida ham muhim o'rin tutadi.

Maktabgacha yosh davri bolaning shaxs sifatida shakllanishida eng muhim bosqichlardan biri hisoblanadi.

Aynan shu davrda bolalarda axloqiy me'yorlar, ijtimoiy munosabatlar va ma'naviy qadriyatlarga nisbatan dastlabki tasavvurlar shakllanadi. Psixolog olimlar L.S. Vigotskiy, J. Piaje va E. Eriksonlarning tadqiqotlariga ko'ra, maktabgacha yoshdagi bolalarda obrazli tafakkur ustun bo'lib, ular voqelikni ko'proq obrazlar, ramzlar va hissiy kechinmalar orqali qabul qiladilar. Ertaklar esa aynan shu yosh xususiyatlariga mos keladigan tarbiyaviy vosita hisoblanadi.

Ertak qahramonlari orqali bola yaxshilik va yomonlikni farqlashni, voqealarga axloqiy baho berishni o'rganadi. U ertakdagi ijobiy qahramonlarga taqlid qilishga intiladi, salbiy qahramonlarning xatti-harakatlaridan esa xulosa chiqaradi.

Shu tariqa ertaklar bolalarning axloqiy ongini rivojlantirish, hissiy-intellektual tajribasini boyitish va ijtimoiy moslashuvini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Bundan tashqari, ertaklar bolalarning hissiy dunyosiga kuchli ta'sir ko'rsatadi.

Ertaklarni tinglash jarayonida bolalarda hamdardlik, mehribonlik, rahmdillik, g'amxo'rlik kabi ijobiy his-tuyg'ular rivojlanadi. Qahramonlarning quvonchi va tashvishlarini his etish orqali bola empatiya ko'nikmalarini egallaydi. Bu esa uning kelajakdagi ijtimoiy munosabatlari uchun muhim psixologik asos bo'lib xizmat qiladi.

Ma'naviy tarbiya shaxsning ichki dunyosini boyitish, unda milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat hissini shakllantirishga qaratilgan uzluksiz jarayondir. Maktabgacha yosh davrida ma'naviy tarbiyaning samarali tashkil etilishi bolaning keyingi hayotidagi dunyoqarashi, e'tiqodi va xulq-atvoriga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Shu jihatdan ertaklar ma'naviy tarbiyaning muhim vositasi sifatida alohida ahamiyat kasb etadi.

Ertaklar mazmunida insonparvarlik, vatanparvarlik, halollik, mehnatsevarlik, saxovatpeshalik, sabr-toqat, jasorat va adolat kabi yuksak fazilatlar yorqin ifodalangan. Ushbu fazilatlar bolalarga qiziqarli syujet va obrazlar orqali yetkaziladi.

Natijada bolalar axloqiy g'oyalarni majburiy qoidalar sifatida emas, balki qahramonlar faoliyati va taqdiri orqali tabiiy ravishda qabul qiladilar. Masalan, "Zumrad va Qimmat" ertagida mehnatsevarlik, kamtarlik, sabr-toqat va ezgulikning qadri ulug'lanadi.

Zumradning halol va mehribonligi unga baxt keltirsa, Qimmatning dangasaligi va qo'polligi salbiy oqibatlarga olib keladi. Bu esa bolalarda mehnatsevarlik va kamtarlikning muhim fazilat ekanligi haqidagi tasavvurlarni shakllantiradi.

"Ur to'qmoq" ertagida esa adolatning tantanasi, zulm va yolg'onning mag'lub bo'lishi g'oyasi ilgari suriladi. Ertak voqealari orqali bolalarda haqiqat va adolatga intilish hissi shakllanadi. Shuningdek, "Boy ila xizmatchi", "Egri va To'g'ri", "Aqli dehqon" kabi xalq ertaklari ham bolalarni rostgo'ylik, topqirlik va adolat ruhida tarbiyalashga xizmat qiladi.

Ertaklar orqali bolalarda milliy qadriyatlarga hurmat hissi ham rivojlanadi. Xalq ertaklarida aks etgan urf-odatlar, milliy an'analar, oilaviy munosabatlar va madaniy meros bolalarning milliy o'zlikni anglashiga yordam beradi. Bu esa ularda Vatanga muhabbat, milliy g'urur va madaniy merosga hurmat tuyg'ularining shakllanishiga zamin yaratadi.

Axloqiy tarbiya jamiyat tomonidan qabul qilingan xulq-atvor me'yorlarini bolalar ongiga singdirish va ularda ijtimoiy mas'uliyat hissini shakllantirishga qaratilgan jarayondir.

Ertaklar mazmunida aks etgan voqealar va qahramonlarning xatti-harakatlari axloqiy tarbiyaning mazmunini bolalar uchun tushunarli va qiziqarli shaklda ifodalab beradi.

Ertaklarda odatda ijobiy va salbiy obrazlar qarama-qarshi qo'yiladi. Ijobiy qahramonlar rostgo'y, mehnatsevar, jasur, mehribon va adolatparvar bo'lsa, salbiy qahramonlar yolg'onchi, ochko'z, dangasa va shafqatsiz sifatida tasvirlanadi.

Syujet rivoji davomida yaxshilikning g'alaba qilishi, yomonlikning esa jazolanishi bolalarning axloqiy qarashlarini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

Ertaklarni muntazam tinglagan bolalarda quyidagi axloqiy sifatlar rivojlanadi:

- rostgo'ylik va samimiylik;
- adolatparvarlik;
- mehr-oqibatlilik;
- mas'uliyatlilik;
- mehnatsevarlik;
- kattalarga hurmat;
- kichiklarga g'amxo'rlik;

- tengdoshlariga nisbatan do'stona munosabat;
- sabr-toqat va matonat;
- hamkorlik va o'zaro yordam ko'rsatish ko'nikmalari.

Shuningdek, ertaklar bolalarda o'z xatti-harakatlarini nazorat qilish va ularga tanqidiy baho berish qobiliyatini ham rivojlantiradi.

Bu esa axloqiy ongning shakllanishida muhim omillardan biri hisoblanadi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ertaklardan maqsadli va tizimli foydalanish ularning tarbiyaviy samaradorligini yanada oshiradi.

Pedagog ertakni faqat o'qib berish bilan cheklanmasdan, bolalarni faol ishtirok etishga undovchi metodlardan foydalanishi zarur. Ifodali ertak aytib berish usuli bolalarda qiziqish uyg'otadi va voqealarni chuqur his etishga yordam beradi.

Ovoz ohangi, mimika va harakatlardan foydalanish ertakning emotsional ta'sirini kuchaytiradi. Rollarga bo'lib sahnalashtirish metodi bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantiradi. Qahramon rolini bajarish orqali bola uning his-tuyg'ularini chuqurroq anglaydi va ijobiy fazilatlarni o'zlashtiradi.

Ertak qahramonlarini tahlil qilish bolalarda mustaqil fikrlash va axloqiy mulohaza yuritish ko'nikmalarini shakllantiradi. Pedagog tomonidan beriladigan "Nima uchun qahramon shunday yo'l tutdi?", "Siz uning o'rnida bo'lsangiz nima qilardingiz?" kabi savollar bolalarning tafakkurini faollashtiradi.

Rasm chizish, ertak asosida hikoya tuzish, qo'g'irchoq teatri va vaziyatli o'yinlar kabi ijodiy faoliyatlar bolalarning ertak mazmunini yanada chuqurroq o'zlashtirishiga yordam beradi. Shu bilan birga, bunday metodlar bolalarning nutqi, tasavvuri va ijodkorligini rivojlantiradi.

Bugungi globallashuv va raqamli texnologiyalar jadal rivojlanayotgan davrda bolalar hayotida turli elektron qurilmalar va axborot manbalari muhim o'rin egallamoqda.

Natijada bolalarning kitob mutolaasiga bo'lgan qiziqishi pasayishi, jonli muloqotning kamayishi va ayrim hollarda ma'naviy tarbiya bilan bog'liq muammolar yuzaga kelishi mumkin.

Bunday sharoitda ertaklar o'zining tarbiyaviy ahamiyatini yo'qotmaydi, aksincha yanada dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Chunki ertaklar bolalarning hissiy-intellektual rivojlanishini ta'minlash bilan birga, ularni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalaydi. Ertaklar orqali bolalar ezgulik, adolat, insonparvarlik va vatanparvarlik kabi yuksak g'oyalarni o'zlashtiradilar.

Shu sababli maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ertaklardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish, ularni zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish, elektron ertaklar, multimedia vositalari va interaktiv metodlardan samarali foydalanish muhim vazifa hisoblanadi. Shuningdek, ota-onalarni ham ertak o'qish va muhokama qilish jarayoniga faol jalb etish bolalarning ma'naviy-axloqiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Ertaklarning ta'lim-tarbiya jarayonidagi imkoniyatlaridan oqilona foydalanish maktabgacha yoshdagi bolalarda barkamol shaxs sifatlarini shakllantirish, ularning ma'naviy-axloqiy kamolotini ta'minlash hamda jamiyatning ma'naviy salohiyatini yuksaltirishga xizmat qiladi.

Ertaklar maktabgacha yoshdagi bolalarda ma'naviy-axloqiy sifatlarni shakllantirishning samarali vositalaridan biri hisoblanadi.

Ular bolalarning dunyoqarashini boyitadi, ezgulik va yovuzlikni farqlashga o'rgatadi hamda insoniy fazilatlarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari ertaklarning bolalar shaxsiyati rivojlanishida muhim pedagogik va psixologik ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatdi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ertaklardan maqsadli va tizimli foydalanish bolalarning ma'naviy barkamolligi, axloqiy madaniyati va ijtimoiy faolligini oshirishga yordam beradi. Shu bois ertaklarni ta'lim-tarbiya jarayonining ajralmas tarkibiy qismi sifatida qo'llash zarur.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Nishonova Z.T. Rivojlanish psixologiyasi va pedagogik psixologiya. – Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2021.
2. Musurmonova O. Ma'naviy tarbiya asoslari. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2022.
3. Xoliqov A.A. Pedagogik mahorat. – Toshkent: Tafakkur, 2021.
4. To'laganova G.K. Maktabgacha pedagogika. – Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2023.
5. Karimova V.M. Oila psixologiyasi va tarbiya masalalari. – Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2022.
6. Rasulov A., Qodirova M. Maktabgacha ta'limda innovatsion yondashuvlar. – Toshkent: Universitet, 2024.